

Torsdag med THORS

X.6.79

DÄR ADJEKTIVET ensam upplyser om en människas kön bör det böjas därefter: -a för kvinna, -e för man. Det påpekar prof. Thors i dagens språktext.

ÄMNEN för kommande "Thorsdagar" får ni själva gärna föreslå: skriv till professorn c/o Dagboken, Hbl, Mannerheimvägen 18, 00100 Helsingfors 10.

En frågeställare har hittat ett par uttryck i en tidningsnotis vilka ger mig anledning till kommentarer. Det talas i notisen om ett dråp, och det sägs att **den dräpta omkom** på sjukhuset.

Av uttrycket **den dräpta** får jag (och säkert inte bara jag) upplysningen att den dödade var en kvinna. Det var emellertid en man. Vi har ju adjektivformer på -e (den gode mannen) och på -a (den snälla flickan). Ibland och inte minst i tidningsspråk lämnas ordet för 'människa, man osv.' bort. Då är det bara adjektivets form som upplyser om denna människas kön. Medan vi i fråga om typen **den gode mannen** gentemot **den snälla gossen** snarast har en stilskillnad, är det i fallet **den dräpte/den dräpta** fråga om en regel.

Alltså: ett uttryck som **den dräpte** med syftning på en man, en pojke måste ha e-form, ett motsvarande uttryck som syftar på en kvinna skall ha a-form: **den dräpta**. Regeln har inga undantag.

Vidare stod det om den döde, att han **omkom** på sjukhuset. Denna användning av **omkomma** stöter säkert många, ty **omkomma** innebär "dö på ett våldsamt sätt": omkomma vid en bilolycka, genom druckning, vid en naturkatastrof. Det är inte ett ord som kan brukas om någon som dör genom sjukdom, eller som hunnit föras till sjukhus; ordet passar bara i de fall då döden inträder mycket snabbt i samband med en olycka.

Om **dräpa** skall tilläggas att ordet ju är något ålderdomligt, men svårt att ersätta med något enkelt ord.

En annan läsare har fäst sig vid en notis, som talar om att "landshövding V. S. fick avsked". "Rubriken sade — åtminstone mig — att landshövdingen ifråga p.g.a. tjänstefel eller dylikt blivit avsatt."

Det håller jag inte med om. **Få avsked** är det uttryck som i vanligt språkbruk motsvarar det officiella **beviljas avsked**: tjänstemannen ifråga har anhållit om avsked och fått det.

Står det däremot: "Ämbetsman **avskedad**" innebär uttrycket att han har befunnits olämplig — han har, för att bruka ett vanligt uttryck, fått "avsked på grått papper. (För skrevs, åtminstone inom den svenska armén, sådana brev om "onådigt avskedande" på grått papper.)

Det var nyligen tal om de filmer som brukas i projektorer. De kan kallas **transparanger**, ett ord som används vid min institution på universitetet och har viss hävd också annars, bl.a. i Sverige. Det vanliga ordet numera är dock, som en insändare påpekar, **stordia** (pluralis: -dior), allmänt brukat i Sverige och rekommenderat i en nyttig ordlista, som nyligen publicerades av vår "Forskningscentral för de inhemska språken". De oskrivna bladen för projektorn kallas **skrivfilmer**.

Jag har nyligen ställt i utsikt att behandla vissa olämpliga ord som dykt upp i annonser. Ämnet kan bli vidlyftigt, och det finns anledning att behandla det utförligare. I dag tar jag upp **maihare**, som en insändare påtalat. Ordet är förkortning av **maihiinousutakki**, benämning på ett slags utejacka. Förfrågningar har visat att **landstigningsjacka** brukas och är en term som bör användas för plagget i fråga. (Ordet måste vara bildat efter engelskspråkigt mönster: det associerar nog inte till vilka landstigningar som helst, utan t.ex. till de allierades landstigning i Normandie 1944.)

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

7.6.79

Till er **kännedom** skall vi meddela att det gäller att se upp när man översätter från engelska. Professor Carl Eric Thors varnar oss för **den slags, som ni märker när vi nu ger honom ordet**:

"Finns det någon skillnad mellan uttrycken för **kännedom** och **till kännedom**?"

Som överskrift t.ex. på interna meddelanden i firmor brukar ofta användas något av de nämnda uttrycken (motsvarande finska ord är **tiedoksi**). Först kan det konstateras, att det uttryck som ingår i fullständiga fraser, är **till kännedom**, t.ex. "det har kommit till min kännedom", (det stelt skriftspråkliga) "bringa något till någons kännedom". Som fristående uttryck är **till kännedom** det ursprungliga, och det är fortfarande rätt. **För kännedom** synes mig vara ett nyare uttryck; prepositionen för kan bl.a. förekomma i sådana fraser, där innebörden är "ändamål", och så är fallet i **för kännedom**.

Det viktiga är, att **för kännedom** och **till kännedom** har samma betydelse. Bägge är riktiga, men vill man hålla sig till det traditionella uttrycket, så är **till kännedom** att föredra. Men **för kännedom** låter modernare.

En insändare påpekar, att verbet **varna** inte sällan förekommer i tidningsspråk i en osvensk användning, t.ex. "Ministern varnar partiet att läget kräver nya åtgärder."

Både vårt **varna** och det engelska **to warn** är mycket vanliga ord, men de har bara delvis samma betydelse. Det svenska ordet har normalbetydelsen "råda någon att akta sig för något eller för att göra något": varnade pojken för att springa över gatan, varna någon för ett hotande åskväder. De betydelserna finns också hos det engelska ordet, men **to warn** har också betydelser som det svenska saknar, t.ex. "(skarpt) påpeka". Det är säkerligen en engelsk sats med **warn** i sådan innebörd som ligger bakom den citerade satsen ("warned the party that the situation demands new measures"). I ett sådant fall är

påpeka ett lämpligt ord. — Ibland ser man också en annan anglicism vid **varna**, nämligen ett från svensk synpunkt överflödigt och oriktigt nekningsord, t.ex. "Han varnade barnen för att inte äta av de giftiga bären". Det är en slavisk översättning av en engelsk sats med **warn**: det engelska verbet följs i sådana satsar av ett nekningsord.

Det fanns för inte länge sedan en sådan här sats i en tidning: "En av de många ringar som såldes cirkulerar bland publiken, där många tydligen är kännare just **på den slags**."

Satsen är typisk för talad svenska. **Den slags** kommer oförmedlat, och man frågar sig vad uttrycket syftar på, innan en blick tillbaka ger besked: det måste väl vara "ringar". Men vidare är **den slags** talspråkligt i stället för det normal-språkliga **det slags**: det heter ju ett **slag**. Slutsatsen blir att ett klart och värdat uttryck skulle vara: **det slags varor** eller **det slags ringar**.

Carl-Eric Thors